

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

**Кафедра адміністративного, цивільного та господарського права і
процесу**

ПОГОДЖЕНО:
Завідувач кафедри,
доктор юридичних наук, професор
Ніщимна С.О.

«___» _____ 2019 р.

СИЛАБУС
навчального курсу «Нотаріат України»
спеціальність 081 «Право»
форма навчання: денна

РОЗРОБНИК:
викладач кафедри,
Алаєва Т.А. _____

ЗАТВЕРДЖЕНО:
на засіданні кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і
процесу
Протокол № ___ від «__» _____ 2019 р.

Кредити та кількість годин: 3 кредити ECTS; години: 14 лекційних, 16 семінарських, 14 практичних, 46 самостійна робота.

Чернігів 2019

Анотація курсу

Нотаріат в Україні-це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

Поняття нотаріату визначається законодавцем як система органів і посадових осіб. Дане визначення неодноразово досліджувалося в правовій науці і було піддано справедливій критиці. Неточність і неоднозначність його формулювання породжує суперечливі думки відносно змісту і сутності понять "нотаріат", "нотаріальна діяльність", "нотаріус" тощо. Зокрема, постають питання, що є органами нотаріату і хто є його посадовими особами; в якому значенні використовується поняття "посадова особа" та ін. Крім того, важливо, що наведене визначення не розкриває суттєвих ознак нотаріату як правового інституту, не наводить якісних характеристик цього поняття, тому постає питання можливості і доцільності його практичного застосування.

У літературі нотаріат пропонується розглядати як правовий інститут, покликаний забезпечувати позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад, а також держави шляхом вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами¹. Запропоноване визначення в цілому відображає основні ознаки нотаріату як правового інституту, проте має деякі неточності. Зокрема, охорона і захист прав та законних інтересів нотаріусом може відбуватися не тільки шляхом вчинення нотаріальних дій, а й іншим чином. Наприклад, роз'яснення нотаріусом правових наслідків того чи іншого правочину може попередити порушення прав особи, якщо особа, дізнавшись про негативні для неї юридичні наслідки, не вчинить вказаного правочину. Охорона і захист прав та законних інтересів виступає основним і загальним завданням нотаріату як одного з інститутів юстиції, тому в жодному разі не обмежується лише вчиненням нотаріальних дій. У наведеному визначенні нотаріату вказується, що охорона і захист здійснюється шляхом "вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами". Здається необґрунтованим твердження, що нотаріальні дії вчиняються посадовими особами, а також органами, оскільки повноваженнями на вчинення нотаріальних дій в Україні наділені виключно відповідні особи, а саме нотаріуси (державні і приватні) (статті 34,35 Закону України "Про нотаріат"), посадові особи органів місцевого самоврядування (ст. 37 Закону України "Про нотаріат"), консули (ст. 44 Консульського статуту України), головні лікарі, їх заступники з медичної частини або чергові лікарі лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, начальники госпіталів, директори або головні лікарі будинків для осіб похилого віку та інвалідів; капітани морських, річкових суден, що ходять під прапором України; начальники пошукових або інших експедицій; командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів; начальники установ виконання покарань; начальники слідчих ізоляторів; начальники госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів, їх заступники з медичної частини, старші або чергові лікарі (статті 40, 40 Закону України «Про нотаріат»). Таким чином, нотаріальні дії вчиняються тільки відповідними особами. Якщо ж говорити про органи нотаріату, то до них слід відносити органи, які здійснюють перевірку організації нотаріальної діяльності, контроль за нотаріальною діяльністю, її зупинення і припинення тощо. Зазначені органи не вчиняють нотаріальні дії, але також виконують функцію захисту і охорони прав та інтересів, попереджаючи вчинення правопорушень серед осіб, які вчиняють нотаріальні дії, та застосовуючи відповідні заходи до порушників нотаріальних процедур. Важливо також зазначити, що нотаріат як правовий інститут не лише охороняє і захищає права та

інтереси, але й забезпечує їх належну реалізацію, що є обов'язковою і невід'ємною складовою належної діяльності нотаріату.

Мета курсу

Метою викладання навчальної дисципліни «Нотаріат України» є вивчення основних положень нотаріальної діяльності, державних нотаріальних контор і державних нотаріальних архівів, загальних правил вивчення нотаріальних дій, застосування законодавства зарубіжних країн при вчиненні нотаріальних дій.

Організація навчання Тематичний план

№	Назва теми	Всього годин	Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Самостійна робота
Розділ 1. Загальні засади організації нотаріальної діяльності						
1.	Тема 1: Основні засади нотаріату в Україні:	6	1	1	1	3
2.	Тема № 2. Організація нотаріату	6	1	1	1	3
3.	Тема № 3. Повноваження нотаріальних органів щодо вчинення нотаріальних дій	9	1	2	2	4
4.	Тема № 4 Загальні правила вчинення нотаріальних дій. Місце та строки	9	1	2	2	4
	Всього за розділ 1	30	4	6	6	14
Розділ 2. Особливості вчинення окремих нотаріальних дій						
5.	Тема № 5. Посвідчення угод	7	1	1	1	4
6.	Тема № 6. Видача свідоцтв про право власності на частину в спільному майні подружжя	7	1	1	1	4
7.	Тема № 7. Нотаріальні дії, що направлені на посвідчення безспірних фактів	8	2	1	1	4
8.	Тема № 8. Нотаріальні дії, що направлені на надання документів до виконавчої сили	8	2	1	1	4
9.	Тема № 9. Засвідчення справжності копій документів та виписок з них, засвідчення справжності підписів на документах, засвідчення	8	1	2	1	4

	справжності переклада документів з однієї мови на іншу					
10.	Тема № 10. Особливості вчинення нотаріальних дій у сфері спадкових відносин	8	1	2	1	4
11.	Тема № 11 Особливості нотаріального посвідчення морських протестів та виконавчих написів	7	1	1	1	4
12.	Тема № 12 Застосування законодавства зарубіжних держав. Міжнародні договори	7	1	1	1	4
	Всього за розділ 2	60	10	10	8	32
	Усього годин	90	14	16	14	46

Завдання до семінарських та практичних занять

Семінарські заняття

Семінарські заняття системно охоплюють увесь курс, допомагають здобувачам усвідомити його значення, обсяг і структуру, зміст окремих розділів і тем, надають змістовну, організаційну та методичну допомогу у самостійному їх вивченні, визначають найбільш складні теми та питання і допомагають їх засвоїти. Підготовка до семінарського заняття передбачає опрацювання матеріалів з теми, що виноситься на заняття, а також оволодіння комплексом контрольних питань.

Практичні заняття

Підготовка до практичного заняття передбачає опрацювання матеріалів з теми, що необхідно для успішного виконання практичних завдань. Кількість отриманих на занятті балів напряму залежить від попередньої теоретичної підготовки.

ТЕМА 1: ОСНОВНІ ЗАСАДИ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

План

1. Поняття та правова основа нотаріату в Україні;
2. Органи і посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії;
3. Принципи діяльності нотаріальних органів;
4. Кваліфікаційні комісії нотаріату

Контрольні питання

1. Визначення правової основи нотаріату України;
2. Принципи нотаріальної діяльності;
3. Діяльність кваліфікаційної комісії нотаріату.

Ситуаційні задачі або вправи

1 До нотаріуса П. по телефону звернувся працівник департаменту нотаріату Міністерства юстиції щодо надання копії посвідченого ним договору довічного утримання та пояснення щодо процедури його посвідчення через представника відчужувача. Така

вимога ґрунтувалась на тому, що у них на розгляді є скарга відчужувача. Нотаріус такі відомості направив в Мін'юст.

Визначте правомірність дій нотаріуса та Мін'юсту.

2. Приватний нотаріус Д. був повідомлений Міністерством юстиції про проведення перевірки його діяльності, проте не з'явився без поважних причин на робоче місце, не надав усіх матеріалів та документів для перевірки?

Яку відповідальність нестиме нотаріус, якщо він знаючи про перевірку без поважних причин перешкоджав її проведенню? Чи підпадають такі дії нотаріуса під норми Кодексу про професійну етику нотаріусів України ?

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1.
сучасних умовах // Государство и право. - 2001. -№ 1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів . - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.
8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.
9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.
10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 2: ОРГАНІЗАЦІЯ НОТАРІАТУ

План

1. Державні нотаріальні контори;
2. Державні нотаріальні архіви;
3. Приватна нотаріальна діяльність.

Завдання для індивідуальної роботи (теми рефератів або ессе, або презентації тощо)

1. Інститут нотаріату в Україні;
2. Загальні правила вчинення нотаріальних дій;
3. Проблеми відповідальності нотаріуса за невиконання професійних функцій

Задачі:

1. Прокурор району пред'явив до суду в інтересах малолітнього позов до нотаріуса про відшкодування шкоди, завданої незаконним посвідченням договору дарування опікуном квартири, яка належала на праві приватної власності його підопічному. Під час слухання справи прокурор, використовуючи свої владні повноваження, некоректно ставив запитання нотаріусу, принижував його честь та гідність. У свою чергу нотаріус також не здержався, та у грубій формі принизив прокурора.

Чи можна вважати відносини прокурора та нотаріуса такими, які сприяють духу поваги, доброзичливості колегам по юридичній професії? Як, на вашу думку, на момент розгляду справи мають складатися такі відносини, незалежно від процесуального становища цих суб'єктів у процесі?

2. Під час проведення прокурором попереднього слідства щодо нотаріуса П., прокурор давав інтерв'ю газеті та вказав на те, що слідством встановлено, що нотаріус П. неодноразово порушував закон. Крім того, нотаріус П. разом із іншими особами зокрема, представниками соціальних служб, представниками комунальних служб, які встановлювали одиноких осіб, які мали у власності майно зловживаючи своїм службовим становищем вчиняв злочини, оформляв від імені та без відома таких осіб заповіти, договори дарування, договори довічного утримання.

Прокурор назвав нотаріуса П. злочинцем та таким, що своїми діями порочить честь, гідність та престиж професії нотаріуса.

Визначте правомірність дій прокурора та їх відповідність правилам етики.

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999

3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.

4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.

5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1.

современных условиях // Государство и право. - 2001. -№ 1.

6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів. - К.: Істина, 2006.

7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.

8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.

9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.

10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 3: ПОВНОВАЖЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

План

1. Класифікація нотаріальних дій;
2. Повноваження державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів;
3. Повноваження приватних нотаріусів;
4. Повноваження посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів по вчиненню нотаріальних дій. Повноваження консульських установ України по вчиненню нотаріальних дій.

Ситуаційні задачі або вправи:

1. Слідчий допитував нотаріуса як свідка щодо нотаріальної таємниці, яка стала йому відома при посвідченні багатостороннього правочину.

Після допиту учасники багатостороннього правочину написали скаргу на дії слідчого у зв'язку з тим, що він таким допитом порушив їх права.

Наведіть аргументацію учасників багатостороннього правочину щодо неправомірності дій слідчого. За яких умов слідчий може допитувати нотаріуса як свідка, виходячи із даної правової ситуації?

2. Під час розгляду цивільної справи про визнання нотаріальної дії, вчиненої нотаріусом суддя постійно принижував честь та гідність нотаріуса, тим самим підривав престиж нотаріальної професії. Після слухання справи суд виніс окрему ухвалу та направив її до Міністерства юстиції. В ухвалі він вказав, що за дії нотаріуса, які були предметом розгляду даної справи його треба позбавити свідництва про право на заняття нотаріальною діяльністю та просив про такі заходи повідомити суд протягом місяця.

Нотаріус вважав таку ухвалу суду незаконною, оскільки суд немає права давати вказівки Мін'юсту щодо застосування адміністративної відповідальності до нього. Крім того, суддя себе неетично поведив під час судового засідання, нотаріус неодноразово

заявляв заперечення проти дій головуючого згідно ч. 3ст. 211 ЦПК, які заносились до журналу судового засідання, але суддя не реагував на них ухвалами.

Проаналізуйте дану правову ситуації та висловіть свою думку щодо етики відносин між суддею та нотаріусом (колеги по юридичній професії). Як, на Вашу думку, чи мають етичні питання відносин між колегами по юридичній спеціальності (нотаріус-суддя- прокурор- слідчий) з метою підвищення престижу юридичної професії регламентуватися нормативним актом? Якщо так, то яким має бути такий акт?

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів. - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.
8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни // Право України. - 2003. - № 11.
9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.
10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 4: ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ. МІСЦЕ ТА СТРОКИ.

План

1. Відкладення вчинення нотаріальних дій;
2. Перевірка справжності підпису;

3. Вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій.

Ситуаційні задачі або вправи

1. Під час розгляду цивільної справи щодо оскарження відмови нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії суддя принижував честь та гідність нотаріуса, висловлював не обґрунтовані звинувачення, сумніви щодо некомпетентності нотаріуса. Ухвалив рішення про зобов'язання нотаріуса вчинити нотаріальну дію та до Комісії з питань професійної етики направив окрему ухвалу.. Комісія зупинила провадження щодо розгляду цієї скарги до вирішення справи судовими інстанціями. Апеляційним судом рішення було скасовано, ухвалено нове, яке підтверджене судом касаційної інстанції.

Як нотаріус може реагувати на дії судді? Визначте правомірність дій Комісії.

2. Слідчий В. по телефону запросив нотаріуса для допиту як свідка щодо обставин, які йому стали відомі при посвідченні подружжям шлюбного договору, а саме щодо майна чоловіка.

Нотаріус не з'явився на зазначену дату до слідчого. Слідчий направив йому повістку, у якій попередив, що у разі повторної неявки без поважних причин для такого допиту до нотаріуса будуть застосовані заходи примусового приводу. Крім того, він по телефону погрожував нотаріусу, що винесе постанову про припинення його діяльності

Дайте оцінку етичним аспектам та законності дії слідчого.

Рекомендована література

Основна

6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
7. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
9. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
10. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1. сучасних умовах // Государство и право. - 2001. -№ 1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів . - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.

8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.

9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.

10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 5: ПОСВІДЧЕННЯ УГОД

План

1. Юридичні наслідки нотаріального посвідчення угод;
2. Основні правила посвдчення угод;
3. Посвідчення окремих видів угод

Ситуативні задачі:

1. До нотаріуса К. по телефону звернувся слідчий В. та просив його з'явитися для надання пояснень щодо посвідченого ним договору дарування. Коли нотаріус уточнив у слідчого чи запрошують його для допиту чи надання пояснень, а також чи порушена кримінальна справа, то слідчий сказав, що він поки думає чи порушувати таку справу, тому й хотів з ним поспілкуватися.

Крім того, слідчий пригрозив нотаріусу, що у разі його неявки без поважних причин до нього будуть застосовані певні санкції, не дивлячись на те, що повідомлення зроблено по телефону, оскільки їх розмова фіксується шляхом звукозапису.

Дайте оцінку діям слідчого. Як має діяти у такому разі нотаріус?

2. Слідчий по телефону запросив для допиту нотаріуса як свідка. Нотаріус наполягав щодо його допиту у нього на робочому місці, оскільки саме слідчий зацікавлений у цьому. Коли слідчий з'явився на робоче місце нотаріуса для допиту, останій запитав чи є у нього письмовий дозвіл осіб щодо яких вчинялась нотаріальна дія на розкриття нотаріальної таємниці (звільнення від обов'язку зберігати таємницю про вчинену нотаріальну дію). На що слідчий відповів, що такий дозвіл є, але він у нього у кабінеті. Тоді нотаріус попросив слідчого залишити його робоче місце.

На виході слідчий пригрозив нотаріусу та викрикнув, що той довго буде до нього ходити, а працювати та грошики заробляти йому буде ніколи.

Дайте оцінку поведінці слідчого та нотаріуса.

Рекомендована література

Основна

11. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К.,1996.

12. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

13. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

14. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

15. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000

2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1. сучасних умовах // Государство и право. - 2001. -№1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів. - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.
8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни // Право України. - 2003. - № 11.
9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства // Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.
10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 6: ВИДАЧА СВИДОЦТВ ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТИНУ В СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЖЖЯ

План

1. Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;
2. Порядок і процедура видачі свідоцтва.

Ситуативні задачі:

1. Під час допиту нотаріуса - жінки як свідка, крім слідчого у його кабінеті був ще один чоловік. Нотаріус уточнив хто це, на що слідчий відповів, що це співробітник, який фіксує їх розмову у протоколі. Нотаріус відмовився давати свідчення у присутності сторонньої особи, яка не є учасником слідчих дій. Тоді слідчий почав здійснювати психологічний тиск на нотаріуса, він виключив світло, запалив свічку та сказав, що у такій інтимній обстановці вони просидять до ранку без перериву слідчих дій.

Оцініть дії слідчого та нотаріуса на відповідність правилам етики.

2. Слідчий при допиті нотаріуса як свідка почав давати йому поради, рекомендації, що йому говорити та як себе вести. Слова нотаріуса перекручував, інтерпретував на свій розсуд. Коли нотаріус сказав, що він відмовляється у такій обстановці давати показання, то слідчий йому пригрозив кримінальною відповідальністю за ч. 1 ст. 385 КК України-відмова свідка від давання показань.

Дайте оцінку діям слідчого та нотаріуса.

3. До офісу нотаріуса П.- квартира, яка належала йому на праві власності, де нотаріус також і проживав під час прийому громадян увійшли представники органу дізнання. Вони грубо звернулись до нотаріуса та наказали зупинити прийом. Своєю вимогою вони обґрунтували необхідністю проведення виїмки документів у нотаріуса. При цьому клієнтів щодо яких вчинялась нотаріальна дія вони призначили понятими. Нотаріус як грамотний фахівець вимагав у них: постанову судді про таку виїмку та постанову про

порушення кримінальної справи. Але слідчий на це йому сказав, що достатньо постанови слідчого.

Дайте оцінку діям слідчого. Як має діяти нотаріус?

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1. сучасних умовах // Государство и право. - 2001. -№ 1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів . - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.
8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.
9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.
10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 7: НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ, ЩО НАПРАВЛЕНІ НА ПОСВІДЧЕННЯ БЕЗСПІРНИХ ФАКТІВ

План

1. Засвідчення доказових фактів;
2. Посвідчення юридичних фактів.

Ситуативні задачі:

1. До нотаріуса звернулись представники податкової інспекції щодо правильності сплати прибуткового податку з доходу. При цьому вони також вимагали надати інформацію про посвідчення нотаріусом договорів купівлі-продажу на суму більше 10 тисяч доларів, не обгрунтовуючи свої вимоги посиланням на закон.

Нотаріус відмовився надавати такі інформацію. Визначте правомірність дій нотаріуса та представника податкової інспекції.

2. Після перевірки діяльності нотаріуса податковими органами, нотаріусу не був наданий ніякий документ щодо результатів проведеної перевірки. Нотаріус звернувся до Податкової інспекції із такою вимогою, проте йому було у цьому відмовлено, посилаючись на те, що такий акт на руки нотаріусу не надається, а буде направлений до Мін'юсту, де нотаріус може з ним ознайомитись.

Дайте оцінку діям нотаріуса та податкової інспекції.

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1. сучасних умовах // Государство и право. - 2001. -№ 1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів. - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.
8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни // Право України. - 2003. - № 11.
9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.
10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 8: НОТАРІАЛЬНІ ДІЙ, ЩО НАПРВЕНІ НА НАДАННЯ ДОКУМЕНТІВ ДО ВИКОНАВЧОЇ СИЛИ

План

1. Виконавчий напис;
2. Стягнення боргу за виконавчим написом;
3. Виконавчий напис у разі несплати чека.

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1.
сучасних умовах // Государство и право. - 2001. -№ 1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів. - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.
8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.
9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.
10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 9: ЗАСВІДЧЕННЯ СПРАВЖНОСТІ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ ТА ВИПИСОК З НИХ, ЗАСВІДЧЕННЯ СПРАВЖНОСТІ ПІДПИСІВ НА

ДОКУМЕНТАХ, ЗАСВІДЧЕННЯ СПРАВЖНОСТІ ПЕРЕКЛАДА ДОКУМЕНТІВ З ОДНІЄЇ МОВИ НА ІНШУ

План

1. Посвідчення вірності копій документів та виписок з них;
2. Посвідчення достовірності підпису на документах;
3. Засвідчення вірності перекладу.

Ситуативні задачі:

1. До нотаріуса звернулись посадові особи податкових органів, які уповноваженні провести у нього перевірку, з проханням надати документи, які пов'язані із обчисленням та сплатою податків та реєстри вчинених нотаріальних дій для ознайомлення, як нотаріус в них фіксує розмір коштів, які сплачують особи за вчинення нотаріальних дій. Нотаріус надав уповноваженим особам усі свої декларації, а ось щодо реєстрів вчинюваних нотаріальних дій, то він відмовив у їх наданні посилаючись на тасмницю вчинюваних нотаріальних дій.

Визначте правомірність дій нотаріуса та уповноважених осіб податкового органу.

2. До нотаріуса С. звернулася податкова інспекція з повідомленням про те, що у зазначений день у перевірятиметься його діяльність.

Чи може податкова інспекція перевіряти діяльність нотаріуса? Яким законодавством регламентується періодичність та порядок перевірок? Яких аспектів діяльності нотаріуса можуть стосуватися перевірки?

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.
2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів . - К.: Істина, 2006.

7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.

8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.

9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.

10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 10: ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ У СФЕРІ .СПАДКОВИХ ВІДНОСИН

План

1. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна;
2. Посвідчення факту, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту і видача свідоцтва про це.

Ситуативні задачі:

1. До нотаріуса П. звернувся інспектор податкової інспекції з запитом, у якому нотаріус зобов'язаний був повідомити йому інформацію про посвідчений заповіт. Така інформація була необхідна для вирішення питання про оподаткування спадкоємців.

Визначте правомірність дій інспектора податкової? Як має діяти нотаріус? У випадку відмови виконати такий запит, підготуйте проект відповіді.

2. До нотаріуса П. звернувся державний виконавець за отриманням відомостей щодо наявності спадкового майна після смерті боржника. Нотаріус відмовив у наданні таких відомостей зіславшись на ст. 8 Закону України «Про нотаріат».

Чи узгоджується положення ст. 8 Закону України «Про нотаріат» щодо суб'єктного складу осіб на запити яких може бути розкрита нотаріальна таємниця із принципом цивільного судочинства щодо обов'язковості судових рішень (ст. 14 ЦПК) та із повноваженнями і статусом державного виконавця?

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К., 1996.

2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000

2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999

3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.

4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.

5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1.

6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів . - К.: Істина, 2006.

7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.

8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.

9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.

10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 11: ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ МОРСЬКИХ ПРОТЕСТІВ ТА ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ

План

1. Вчинення морських протестів;
2. Процесуальний порядок вчинення виконавчих написів та його стадії.

Ситуативні задачі:

1. На засіданні Комісії з питань професійної етики щодо застосування до нотаріуса Р. заходів громадського впливу за порушення норм Кодексу професійної етики нотаріусів України та вимог законодавства про нотаріат думки членів комісії розподілились. Одні вважали, що є усі підстави ставити питання про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріусом Р. нотаріальною діяльністю, інші- про оголошення громадської догани, оскільки раніше Комісія не застосовувала до даного нотаріуса заходи громадського впливу.

Як має бути вирішено питання щодо застосування до нотаріуса відповідальності за порушення правил етики та законодавства про нотаріат?

2. Нотаріус Г. на місяць поїхав у відпустку та не повідомив про це нотаріальну палату, управління юстиції, коли він повернувся, то його запросили до Комісії з питань професійної етики, оскільки надійшла скарга від гр. П.і С., які посвідчували у цього нотаріуса попередній договір та мали посвідчувати у нього й основний договір, але нотаріуса у призначений день не робочому місці не було. Вони вважають, що нотаріус проявив до них неповагу, оскільки маючи їх телефони він не попередив про те, що нотаріальна дія вчинятися не буде, вони залишили усі свої справи та приїхали до Києва, ними були витрачені кошти на літак тощо.

Яку відповідальність нестиме нотаріус ? Обґрунтуйте відповідь посиланням на норми закону.

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К.,1996.

2. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів . - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.
8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.
9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.
10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

ТЕМА 12: ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ. МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ

План

1. Застосування норм права зарубіжних країн;
2. Застосування права при охороні спадкового майна та при видачі свідоцтва про право на спадщину;
3. Прийняття нотаріусом документів, складених за кордоном;
4. Зночини нотаріуса з зарубіжними органами юстиції.

Ситуативні задачі:

1. Гр. П. звернувся до нотаріуса К. з заявою про прийняття спадщини. Оскільки заява була неналежним чином оформлена нотаріус її повернув та вказав, на помилки, які треба усунути. Коли гр. П. приніс таку заяву нотаріусу, то його не було на робочому місці. Гр. П. стало відомо, що нотаріус у відпусці. Гр. П. знову через деякий час звернувся до нотаріуса, але останній відмовив у прийнятті такої заяви пославшись на те, що ним пропущений строк для прийняття спадщини.

Гр. П. вважав, що нотаріус повів себе не чесно, оскільки він не зареєстрував його первісне звернення із заявою, хоча й неналежно оформленою. Потім він йому відмовив у прийнятті такої заяви, а у нього немає доказів того, що він звертався до нотаріуса, тому він не може ставити перед судом питання про продовження строку на прийняття спадщини.

Гр.П. звернувся до Комісії з питань професійної етики.

Яке рішення має прийняти Комісія та яке значення воно матиме для захисту прав гр. П.?

2. До нотаріуса Л., який працював в Броварах звернувся представник - юрист заводу ЗАТ «Оболонь -плюс», який був його однокурсником та хотів, щоб його товариш заробив грошей з проханням посвідчити велику кількість довіреності акціонерів товариства за місцем знаходження заводу м. Київ, вул. Богачова,5. Нотаріус посвідчив ці довіреності. До Комісії з питань професійної етики надійшли заяви колег по професії - нотаріусів Києва.

Обґрунтуйте таке звернення нотаріусів щодо порушення нотаріусом Л. правил професійної етики. Чи буде підставою для вжиття до нотаріуса Л. заходів громадського впливу щодо порушення правил етики, якщо він вчиняв нотаріальну дію поза межами нотаріального округу?

Рекомендована література

Основна

16. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., К.,1996.
17. Цивільний кодекс України від 16.11.2003 р. № 435 URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
18. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
19. Земельний кодекс України від 25.10.200 № 12768-III URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>
20. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

Допоміжна

1. Нотаріат в Україні. Київ, видавництво Юрінком Інтер, 2000
2. Нотаріат та нотаріальний процес. В.В. Комаров, В.В. Баранкова, посібник для студентів юридичних навчальних закладів, Харків, видавництво «Консум», 1999
3. Вісник нотаріальної практики: закони і законодавчі акти/ Кіровоградське відділення Української нотаріальної палати. - Кіровоград, 1997.
4. Гулевська Г.Ю. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект // Влада. Людина. Закон. – 2003.-№12.
5. Гулевська Г.Ю. Актуальні питання реформування системи державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск.-2002.- №1.
6. Єрух А. М. Практичний курс нотаріату: Зразки нотаріальних документів. Роз'яснення. Коментарі/ А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков; Київська міська палата приватних нотаріусів . - К.: Істина, 2006.
7. Єрух А. Довідник нотаріуса/ Алла Михайлівна Єрух, Юрій Миколайович Козьяков, Наталія Володимирівна Круковес. - К.: Істина. – 2000. - Вип. 4: Загальні питання вчинення нотаріальних дій/ Ред. С. Р. Станік. - 2002.
8. Комаров В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни //Право України. - 2003. - № 11.

9. Комаров В. Новелізація нотаріального законодавства //Юридичний Вісник України. - 2007. - № 15.

10. Медвідь Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник/ Федір Медвідь, Володимир Усенко, Ярослав Медвідь,; За ред. Ф. Медвідя,. - К.: Атіка, 2006.

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання є однією з форм організації навчання та її обов'язковою складовою. Індивідуальні завдання виконуються у вигляді реферату обсягом до 10 сторінок за темою яка обирається з нижченаведеного переліку або індивідуальною темою погодженою з викладачем.

1. Історія виникнення нотаріату;
2. Норми, що регулюють нотаріальне провадження;
3. Місце норм, що регулюють діяльність нотаріату в системі права;
4. Етичні вимоги до нотаріусів.
5. Стіввідношення приватна та державна нотаріальна діяльність;
6. Правовий статус приватних нотаріусів;
7. Територіальна компетенція нотаріальних органів;
8. Особливості та порядок створення нотаріального архіву;
9. Страхування цивільно-правової відповідальності нотаріуса.
10. Зміст стадії порушення нотаріальної справи;
11. Зміст стадії підготовки до вчинення нотаріальної дії;
12. Зміст стадії розгляду нотаріальної справи по суті;
13. Поняття та види нотаріальних проваджень в нотаріальному процесі.
14. Оплата нотаріальних дій;
15. Реєстрація нотаріальних дій.
16. Загальні правила вчинення нотаріальних дій.
17. Місце вчинення нотаріальних дій.
18. Строки вчинення нотаріальних дій.
19. Нотаріальні акти, які свідчать про вчинення нотаріальних дій.
20. Установлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії.
21. Визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб і перевірка цивільної правоздатності юридичних осіб, перевірка повноважень представника.
22. Встановлення намірів сторін вчиняти правочин.
23. Правила підписання нотаріально посвідчуваних документів.
24. Повноваження нотаріусів у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.
25. Вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальної дії.
26. Правила відмови у вчиненні нотаріальної дії.
27. Оскарження нотаріальних дії або відмов у їх вчиненні.
28. Правочини, що потребують обов'язкового нотаріального посвідчення.
29. Загальні правила посвідчення правочинів нотаріальними органами.
30. Загальні правила посвідчення правочинів про відчуження житлового будинку, садиби, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.
31. Накладання заборони відчуження нерухомого та рухомого майна.
32. Посвідчення договорів найму (оренди) житла для проживання.
33. Посвідчення договорів оренди земельних ділянок.
34. Процесуальний порядок видачі свідоцтва про право на спадщину.
35. Вжиття заходів до охорони спадкового майна.
36. Місце вчинення нотаріальних дій.

37. Час вчинення нотаріальних дій.
38. Оплата за вчинення нотаріальних дій.
39. Вимоги, що пред'являються до нотаріальних документів.
40. Встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальних дій.
41. Застосування законодавства іноземних держав.
42. Прийняття нотаріусами документів, складених за кордоном.
43. Міжнародні договори.
44. Забезпечення доказів, необхідних для ведення справ в органах іноземних держав.
45. Міжнародний союз латинського нотаріату: мета і завдання.
46. Предмет правового регулювання Європейського кодексу нотаріального професійного права.

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в таблиці.

Таблиця 1

№	Назва теми	Всього балів	Форма заняття та	
			Семінарські заняття	Практичні заняття (опрацювання матеріалів для підготовки, успішне виконання завдань)
Розділ 1. Загальні засади організації нотаріальної діяльності				
1.	Тема 1: Основні засади нотаріату в Україні:	3	3	3
2.	Тема № 2. Організація нотаріату	3		
3.	Тема № 3. Повноваження нотаріальних органів щодо вчинення нотаріальних дій	3	3	3
4.	Тема № 4 Загальні правила вчинення нотаріальних дій. Місце та строки	3	3	3
Розділ 2. Особливості вчинення окремих нотаріальних дій				
5.	Тема № 5. Посвідчення угод	3	3	3
6.	Тема № 6. Видача свідоцтв про право власності на частину в спільному майні подружжя	3		
7.	Тема № 7. Нотаріальні дії, що направлені на посвідчення безспірних фактів	6	3	3
8.	Тема № 8. Нотаріальні дії, що направлені на надання документів до виконавчої сили	3		

9.	Тема № 9. Засвідчення справжності копій документів та виписок з них, засвідчення справжності підписів на документах, засвідчення справжності переклада документів з однієї мови на іншу	3	3	3
10.	Тема № 10. Особливості вчинення нотаріальних дій у сфері спадкових відносин	9	3	
11.	Тема № 11 Особливості нотаріального посвідчення морських протестів та виконавчих написів	3	3	3
12.	Тема № 12 Застосування законодавства зарубіжних держав. Міжнародні договори	3		
Разом		45	24	21
Виконання завдань для самостійної та індивідуальної роботи		15		
залік		40		
Всього		100 балів		

Ведення конспекту лекцій є обов'язковим. Пропущені лекції підлягають самостійному опрацюванню з додатковим контролем з боку викладача, якому має бути продемонстрований конспект за відповідною темою.

Робота на семінарських заняттях складається з відповідей на теоретичні питання по відповідній темі та додатковому опрацюванні контрольних питань. За роботу на семінарському занятті можна отримати до 3 балів.

Робота на практичних заняттях складається з виконання практичних завдань, а їх оцінювання залежить від точності та повноти виконання завдань за наступними критеріями:

- виконання практичного завдання у повному обсязі без помилок – 6 балів;
- виконання практичного завдання у повному обсязі з незначними помилками – 5 балів;
- виконання практичного завдання не у повному обсязі без помилок – 4 бали;
- виконання практичного завдання не у повному обсязі з незначними помилками – 3 бали;
- виконання практичного завдання не у повному обсязі зі значними помилками – 1-2 бали;
- невиконання практичного завдання – 0 балів.

Таким чином, на практичному занятті ви може отримати до 6 балів. Пропущене практичне заняття відпрацьовується виконанням запропонованих завдань в індивідуальному порядку з подальшим контролем з боку викладача.

Самостійна робота оцінюється викладачем з розрахунку 0,5 бала за два повністю висвітлених в конспекті питання з вищенаведеного переліку. За виконання завдань для самостійної роботи ви можете отримати до 6 балів.

Індивідуальну роботу має виконати кожен здобувач вищої освіти відповідно до запропонованої тематики. Виконання цього завдання оцінюється від 0 до 6 балів залежно від дотримання таких критеріїв: дотримання форми, відповідність темі, логічність висвітлення питання, аргументованість висновків тощо.

Підсумковий контроль з дисципліни відбувається у вигляді заліку, на якому ви можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та обґрунтованості ваших відповідей. На залік виносяться питання з переліку наведеного нижче. Якщо під час проходження курсу ви набрали 60 балів то маєте право не складати залік, вдовольнившись підсумковою оцінкою відповідно до кількості набраних балів. Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в Таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Питання до заліку

1. Поняття нотаріату. Правова основа діяльності нотаріату України.
2. Органи і посадові особи, що вчиняють нотаріальні дії в Україні.
3. Нотаріус як суб'єкт нотаріальної діяльності.
4. Права й обов'язки нотаріуса.
5. Вчинення нотаріальних дій. Їх правова основа.
6. Таємниця нотаріальних дій.
7. Обмеження в порядку вчинення нотаріальних дій.
8. Кваліфікаційні комісії нотаріату.
9. Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю.
10. Анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю.
11. Стажист нотаріуса.
12. Нотаріальне діловодство. Звітність.
13. Мова нотаріального діловодства.
14. Організація роботи державних нотаріальних контор. Їх керівництво.
15. Оплата вчинення нотаріальних дій у державних нотаріальних конторах.
16. Державні нотаріальні архіви.
17. Реєстрація приватної нотаріальної діяльності.
18. Реєстраційне посвідчення приватного нотаріуса, його видача й анулювання.
19. Нотаріальний округ.
20. Єдиний реєстр нотаріусів.
21. Відповідальність приватного нотаріуса.
22. Порядок заміщення приватного нотаріуса.

23. Припинення приватної нотаріальної діяльності.
24. Оплата нотаріальних дій, вчинених приватними нотаріусами.
25. Оподаткування прибутків приватного нотаріуса.
26. Контроль за законністю діяльності приватних нотаріусів.
27. Нотаріальні дії, що вчиняються в державних нотаріальних конторах.
28. Нотаріальні дії, що вчиняються приватними нотаріусами.
29. Нотаріальні дії, що вчиняються посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів.
30. Нотаріальні дії, що вчиняються консульськими установами України.
31. Документи, що дорівнюють до нотаріально засвідченого.
32. Терміни вчинення нотаріальних дій.
33. Підготовчі дії нотаріуса при вчиненні їм конкретної нотаріальної дії.
34. Підписання нотаріально засвідчених угод, заяв і інших документів.
35. Відмова у вчиненні нотаріальних дій.
36. Види угод, що засвідчуються в нотаріальному порядку.
37. Умови посвідчення угод про відчуження і заставу майна.
38. Посвідчення заповітів. Зміна і скасування заповітів.
39. Дії нотаріуса щодо охорони спадкового майна.
40. Винагорода за цілість спадкового майна.
41. Видача грошових сум із спадкового майна.
42. Припинення охорони спадкового майна.
43. Свідотцтво про право на спадщину. Терміни його видачі.
44. Зміст свідоцтва про право на спадщину за законом і заповітом.
45. Порядок накладення заборони відчуження нерухомого майна.
46. Зняття заборони відчуження нерухомого майна.
47. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину.
48. Порядок прийняття і відмови від спадщини.
49. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину за законом.
50. Документи, необхідні нотаріусу при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом.
51. Видача свідоцтва про право на спадщину за заповітом.
52. Документи, необхідні нотаріусу при видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом.
53. Свідотцтво про право власності на частину в загальному майні подружжя на підставі їхньої спільної заяви.
54. Свідчення про право власності на частину в загальному майні подружжя у випадку смерті одного з них.
55. Видача свідоцтва про придбання житлового будинку з публічних торгів.
56. Вимоги до акта про публічні торги житлового будинку.
57. Випадки і місце накладення заборони відчуження нерухомого майна.
58. Засвідчення вірності копій документів.
59. Засвідчення вірності з копії документа.
60. Засвідчення справжності підпису на документах.
61. Факти, що засвідчуються нотаріусом. Документи, що видаються нотаріусом у зв'язку з цим.
62. Передача заяв громадян, організацій, установ, підприємств.
63. Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів, їх повернення.
64. Стягнення грошових сум або витребування майна по виконавчих написах.
65. Умови вчинення виконавчого напису.
66. Зміст виконавчого напису.
67. Порядок вчинення виконавчого напису.
68. Вчинення виконавчого напису по чеках.

- 69. Термін пред'явлення виконавчого напису.
- 70. Заява про морський протест.
- 71. Прийняття нотаріусом документів на зберігання.
- 72. Умови повернення прийнятих на зберігання документів.
- 73. Застосування іноземного права.
- 74. Легалізація документів.
- 75. Застосування права при охороні спадкового майна і при видачі свідоцтва про право на спадщину у відношенні іноземних громадян.

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших здобувачів;
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань здобувачів.

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – Редакція від 30.09.2016. - № 30. – Ст. 141. – Ст. 44.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – Редакція від 02.08.2018. – № 40-44. - Ст. 356.
3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – Редакція від 17.06.2018. - № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
4. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
5. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. Додаток до № 50. — Ст. 375.
6. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
7. Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
8. Наказ міністерства праці України «Про затвердження Типової форми контракту з працівником». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України.— 28.04.1994. — № 84/293.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору». — 1994. — № 170
10. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України». — 2012. — № 296/5.
11. Нотаріат в Україні: підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. - Х. : Право, 2011. — 384 с.
12. Нотаріат в Україні : Загальна частина: навчальний посібник / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса. — К. : Вентурі, 1999. — 208 с.
13. Нотаріат в Україні : Особлива частина: навчальний посібник / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса. — К. : Вентурі, 1999. — 288 с.

14. Нотаріат в Україні: навчальний посібник / Л.К. Радзієвська, С.Г. Пасічник. - К. : Юрінком Інтер, 2000. — 528 с.

15. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / За заг. ред. Д.П. Біленка. — К. : Атіка, 2011. — 328 с.

16. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник / Відп. ред. В. Маляренко. - 3-е вид., випр. і доп. - К. : Юрінком Інтер, 2007. — 352 с.

Допоміжна

17. Загальне документознавство: Навчальний посібник/ Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш. - К.: Ліра. — К, 2008. — 395 с.

18. Нотаріат в Україні: Законодавство, суд. практика / М-во юстиції України; за ред. Л. В. Єфіменка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. — 400 с.

19. Статут Української нотаріальної палати. В кн.: Законодавство України про нотаріат. — К., 1994. — С.35 - 42.

20. Государственный нотариат: сборник официальных материалов. — К., 1982

21. Нотаріат в СССР. — М., 1990.

22. Законодавство України про нотаріат. — К.: Юрінком Інтер, 2009

23. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальною діяльністю та пріоритети запозичення в Україні / Гулевська, Г. // Підприємництво, госп-во і право. — 2003. — № 7. — С. 57-61.

24. Нотаріальний процес: Теоретичні основи / С. Я. Фурса. — К., 2002. — 320 с.

25. Дякович М. М. Нотаріальне право України: Навч. посіб. — К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. — 686 с.

26. Медвідь Ф. М., Усенко В. Ф., Медвідь Я. Ф. Нотаріальний процес в Україні: Навчальний посібник / За ред. Ф. М. Медвідя. - К.: Атіка, 2006. —324 с.

27. Нотаріат в Україні: Навчальний посібник / За ред. Ю.В. Нікітіна. — К.: КНТ, 2007. — 680 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Верховний Суд України [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/>
2. Вісник Верховного Суду України [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/>
3. Головне державне об'єднання правової інформації Міністерства юстиції України [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.gdo.kiev.ua>
4. Голос України [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/>
5. Державна науково-технічна бібліотека України [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.gutb/ u-t/ org/>
6. Інформаційний центр Міністерства юстиції України [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.informjust.kiev.ua>
7. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/>
8. Національна парламентська бібліотека [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.uplu.kiev.ua/>
9. Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.ognb.odessa.ua>
10. Офіційний портал Верховної Ради України [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>
11. Право України [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://pravoua.com.ua/ua/index.php?linkmy=golovna>
12. Правовий експерт [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://lawexpert.com.ua>

13. Український юридичний портал [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.zakoni.com.ua>
14. Український юрист [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://ukrjurist.com/>
15. Урядовий кур'єр [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/>
16. Урядовий портал [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>
17. Український юридичний портал [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://www.zakoni.com.ua>
18. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка [Елект. ресурс.]. – Режим доступу : <http://korolenko/kharkov>